

NÜFUSU YOK OLMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR CUMHURİYET: ADIGEY

A Republic that is Almost Facing Extinction of Population: Adygea

Ali Osman KOCALAR⁴⁵

Yusuf Mert ÜSTÜN⁴⁶

Muhammet ALAN⁴⁷

Özet

Adıgey Cumhuriyeti, Kuzey Kafkasya'da yer alan Rusya Federasyonu'na bağlı bir cumhuriyettir. Rusya Federasyonu'nun Güney Federal Bölgesine dâhil olup Başkenti Maykop'tur. Cumhuriyet'e adını veren Adıge (Çerkes) halkı bugün Dünya'nın çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır. Bu durumun sebebi 19. yy' da yaşanan Rus-Çerkes savaşı ve ardından yaşanan sürgündür. Bahsi geçen vahim olaylar neticesinde tarihsel arka planda bölgenin demografik özellikleri çok büyük oranda etkilenmiştir. Bu tarihten sonra farklı etnik gruplar bölgeye hızla yerleştirilmeye başlanmıştır. Adıgey'de nüfus, 1990'lara kadar nispeten hızlı bir şekilde artış gösterirken; SSCB'nin dağılmasından itibaren Rusya Federasyonu genelinde olduğu gibi nüfus artış hızı aniden yavaşlamıştır. 2017 yılı itibarıyla Adıgey Cumhuriyeti'nin nüfus yapısı, sıradan bir Doğu Avrupa ülkesine benzer bir konuma ulaşmış, nüfus artış hızı yavaşlamış hatta durma noktasına gelmiştir.

Türkiye'de Kafkasya ve özellikle Adıge kökenli vatandaşlarımızın olduğu bilinen bir gerçektir. Bugüne kadar yapılan akademik çalışmalar genel olarak Kuzey Kafkasya veya Çerkes tarihi üzerinde yoğunlaşmakta olduğundan demografik -nüfus, nüfus yoğunluğu, kentleşme, ortalama ömür, ortanca yaş, suç oranları, işsizlik verileri- bilgiler gereken ilgiyi görememiştir. Ancak bu vatandaşlarımızın sürgün edildikleri anavatanlarındaki demografik durumlarının geçmişte ve günümüzde nasıl bir yapıda olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bundan dolayı çalışmamızda Adıgey'in nüfus özelliklerini ele alıp inceledik. Kullanılan tüm haritalar tarafımızca CBS ve Uzaktan Algılama yazılımları vasıtasıyla bilgisayar ortamında hazırlanmıştır. Harita yapımında QGIS yazılımı kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kafkasya, Çerkes, Adıgey, Demografi

Abstract

The Republic of Adygea is a federal subject of Russia, located in the North Caucasus. It belongs to the Southern Federal District of the Russian Federation, and Maykop is its capital city. The Adygeans (Circassians), who gave their name to the Republic today, live in various regions of the world. The reason of this is the Russo-Circassian war in the 19th century, this is concluded with exile. Within historical background, the demographic characteristics of the region were influenced very much as a result of mentioned catastrophic events. After this date, different ethnic groups were started to be deployed rapidly to the region. While the population of Adygea increased relatively rapidly until the 1990s, the rate of population growth has suddenly slowed down since the disintegration of the USSR, as is the case throughout the Russian Federation. As of 2017, the population structure of the Adyge Republic has reached a position similar to that of an ordinary Eastern European country, and the rate of population growth slowed down and even came to a halt.

It is a known fact that many Turkish citizens in Turkey have Caucasus and especially Adygea origins. Since the academic studies to date are concerned mainly with the North Caucasus and Circassian history, demographic information such as population, population density, urbanization, average life expectancy, median age, crime rates, unemployment data, did not attract the expected attention. However, it is not known exactly how the demographic situations in the motherland where these citizens were exiled structured in the past and today. Therefore, we have addressed and studied Adyge's population characteristics. All the maps that are used here were prepared in computer environment using GIS and Remote Sensing software. QGIS software was used in mapping.

Keywords: Caucasus, Circassian, Adygea, Demography

---

⁴⁵ Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD., ali.kocalar@marmara.edu.tr

⁴⁶ Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD., yusufmertustun@gmail.com

⁴⁷ Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD., muhammetalan@hotmail.com

ARAŞTIRMA SAHASININ KONUMU VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Doğusunda Hazar Denizi, batısında Karadeniz ve Azak Denizi (Adıgece: Khı Mıvt'e/Хы Мыыт1э;Meot Denizi), kuzeyinde Maniç nehri, güneyinde İran, güneybatısında ise Türkiye bulunan coğrafi alana Kafkasya adı verilmektedir (İzzetgil, 2016, s.3), (Şekil 1).

Kafkasya, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan -tıpkı Anadolu gibi- doğal bir köprüdür (Yanar, 2002 s.20). Bölgeyi daha kolay araştırabilmek ve daha kolay anlatabilmek adına, araştırma sahasını Kuzey ve Güney Kafkasya olmak üzere iki kısma ayırabiliriz. Kafkasya'yı kuzey ve güney olmak üzere birbirinden ayıran takriben 1500 km uzunluğunda olan sıradağlar bütün Kafkasya boyunca uzanır. Bu sıradağların güneyinde, Türkiye ve İran hudutları arasındaki kısma, Güney Kafkasya (Transkafkasya) denir. Kuzey Kafkasya ise güneyinde Kafkas Dağları, kuzeyinde Kuma nehriyle küçük göllerin meydana getirdiği ve henüz kesin şeklini almamış olan ve Maniç adı verilen sınırla çevrili arazidir (Şapsığ, 1964 s.4). Kuzey Kafkasya, 41°-47° kuzey enlemleri ile 36°-48° doğu boylamları arasında kalır ve 254.300 km²'lik bir alan kaplar (Özey, 2016a s.67).

Adıgey'in iklimi ılık ve nemlidir. Kuzeydeki alçak ve düz alanlarda daha baskın olmak üzere ılıman okyanusal iklim koşulları hâkimdir (Bradshaw, White, Dymond ve Chacko, 2005 s.139). Ortalama Ocak ayı sıcaklığı -3,5 °C, Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 23,6°C'dir. Yapraklı ve karışık ormanlar (Meşe, Kayın, Gürgen, Çam, Köknar gibi ağaçlar) bulunmaktadır.

Şekil 1: Kafkasya Haritası Ve Adıgey Cumhuriyeti'nin Kafkasya'daki Konumu (Alan, M. ve Üstün, Y.M. tarafından çizilmiştir, 2017)

Kuzey Kafkasya üzerinde yer alan idari birimler 7 Cumhuriyet ve 2 Kray'dan oluşmaktadır. Kray'ın tanımını yapabilmek için öncelikle il kavramının karşılığı olan Oblast'ı bilmek gerekir. Oblastlarda Rus nüfusu çoğunluktadır. Kraylar, Oblastlardan farklı olarak özel bir konumdadır. Lakin aralarındaki fark etnik yapıdan değil, ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır (Ülger, 2015 s.1404). Kuzey Kafkasya'da yer alan ve kısmi özerkliğe kavuşmuş olan ülkeler şunlardır;

- Adıgey Cumhuriyeti
- Karaçay – Çerkes Cumhuriyeti
- Kabardey – Balkar Cumhuriyeti
- Kuzey Osetya – Alanya Cumhuriyeti
- İnguşetiya Cumhuriyeti
- Çeçenistan/Çeçenya Cumhuriyeti
- Dağıstan Cumhuriyeti
- Krasnodar Krayı
- Stavropol Krayı olarak sıralanabilir (Özey, 2011 s.169).

Kültürel bakımdan sıkça Kuzey Kafkasya olarak geçebilen, Gürcistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş, Abhazy ve Güney Osetya Kafkas Dağları'nın güneyinde kaldığından listeye dâhil edilmemiştir.

Araştırma sahamız olan Adıgey Cumhuriyeti Kuzey Kafkasya'nın batısında bulunan Rusya Federasyonunda yer alan bir demokratik hukuk devletidir (Adıgey Cumhuriyeti Anayasası 1. Madde).

ADIGEY CUMHURİYETİ'NİN TARİHİ

Adıgey Cumhuriyeti [*Çerkesçe(Adıgece): Адыгэ Республик / Adıge Respublik, Rusça: Республика Адыгея / Respublika Adıgeya*]; görüldüğü üzere Cumhuriyetin ismi Adıgece "ADIGE CUMHURİYETİ", Rusça "ADIGEY CUMHURİYETİ" olmak üzere bir farklılık içermektedir (Huvaj, 2000 s.19) veya "Adıgea" olarak da anılır. "Adıge" kelimesini anlamak, "Çerkes" kelimesini anlamak ile yakından ilişkilidir. Çünkü Adıgeler, Kabardeyler ve Çerkesler (Karaçay-Çerkes'dekiler) üç Kafkas Cumhuriyeti'nin(Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabarday-Balkar), Krasnodar ve Stavropol Krayları'nın yerli halkıdır. Onlar kendilerini "Adıge" olarak adlandırırken, geri kalan uluslar onlara "Çerkes" ismini vermişlerdir. Ancak Çerkes ismi daha farklı kapsamlar içine de sokulabilir. Adıge=Çerkes demek her zaman doğru olmayabilir. Çünkü bu Çerkes kelimesinin dar anlamda kullanıldığındaki karşılığıdır. Lakin diğer Kuzey Kafkas halkları içinde Çerkes kelimesi kapsayıcı bir şekilde kullanılarak kelimenin geniş anlamını oluşturur.

Osmanlı'ya doğru yapılan sürgünde, gelenlerin büyük bir çoğunluğu Adıge olmakla beraber Çeçen, İnguş, Abhaz-Abaza gibi çeşitli Kafkasyalı milletlerin de sürgün içinde yer aldığı bilinen bir gerçektir. Özellikle bu dönemde geniş anlamda kullanılabilirken, araştırmamızda Çerkes ismi Adıgeler için kullanılacaktır.

Çerkesler Kafkasya'daki en eski milletlerden birisidir (İzzet, 1973, Sad. Aksoy, s.13). Geçmiş çağlardan beri Karadeniz'in Kuzeydoğu kıyılarından Kafkas Dağlarına doğru uzanan alanda yaşamışlardır, buranın otokton halklarıdır (Polovinkina, Çev. Uruvelli, 2007 s.14.). Adıge destanlarında Kuban ile Don nehirlerinden bahsedilmektedir. Bu yüzden Kuzey Sınırı olarak Don Nehrine kadar yaşamış olduklarını söyleyebiliriz. Öyle ki 15. yy'da Kafkasya'yı gezen Cenovalı İnteriano Georgio; Adıgelerin kuzey sınırlarının Don Irmağı kıyıları olduğunu, Karadeniz'in doğu sahillerinde Abazalarla birlikte yaşadıklarını ve Tatarlarla komşu olduklarını yazmıştır (Zyhi'den akt., Ersoy ve Kamacı, 1994 s.104-105).

Kuzey Adıgelerin daha güneye inmeleri 12 ile 15. yüzyıllar arasında olmuştur. Çerkesler buldukları yerden dışarıya göç etmeyip uzun yıllar bu bölgede yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu bölgede çeşitli devletler kurmuşlardır. Karadeniz'deki ticaret kolonileriyle (erken dönemde Yunan, ardından İtalyan ve Osmanlılar) ve Kafkasya bozkırlarındaki diğer topluluklarla ilişkiler kurmuşlardır. Mısır'da 1250'de Çerkesler ve Türkler iktidarı ele geçiren Memlûkler'in önemli bir kısmını oluşturuyorlardı. Kuzey Kafkasya'ya İslamiyet doğudan yayılmaya başladı ancak Çerkeslerin yaşadığı Kuzeybatı Kafkasya'da yayılışı daha geç olmuştur (Hotko, 2015).

Rusya'nın en büyük amacı olan sıcak denizlere inme arzusuna giden bir yol olarak gördüğü Kafkasya'da Çarlık Rusya hakimiyet kurmak istemiştir. Rusya'nın bölgedeki yayılışına karşı çıkan Kafkas topluluklarıyla Çarlık orduları arasında uzun süren kanlı savaşlar yaşanmıştır. 1864 yılında Ruslar bölgeyi ilhak etmiştir, kendi idari birimlerini kurmuşlardır. Bölgedeki Çerkes varlığı hem kültürel hem nüfus olarak silinmek istenmiştir (Özey, 2016b s.244). Çerkeslerin soykırımında sürgüne maruz kalmalarından sonra anavatanında kalan Çerkesler nüfus adacıkları halinde belirli bölgelerde yaşamaya devam etmişlerdir. Günümüzde Kafkasya'da Çerkesler Adıgey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar'da yaşamaktadır (Henze, 2011 s.153).

Osmanlı-Adıge ilişkilerini incelerken 21 Mayıs 1864'ten sonrasını ve öncesini ayrı ayrı ele almak gerekir. Osmanlıların Kırım'ı almasıyla (1477) ortak sınırı paylaşan Çerkeslerin Müslümanlaşması bu tarihten sonra hız kazandı. Osmanlı bölgedeki limanlarla ticari ilişkiler kurdu ve Çerkesya'ya zaman zaman din adamları gönderdi. Çerkeslerle daha da yakın ilişkiler kurmak adına I.Abdülhamit 1781 yılında Ferah Ali Paşa'yı Kafkasya'ya gönderdi (Ersoy ve Kamacı, 1994 s.113). Sürgünden sonra da Çerkeslerin büyük kısmı Osmanlı içerisinde yaşayan halklardan biri oldu ve çeşitli görevlerde yer aldı. Günümüzde Türkiye vatandaşı olarak pek çok Çerkes kökenli insan bulunmakta ve uyum içerisinde yaşamaya devam etmektedir.

Günümüzde Adıgey

Adıgey Cumhuriyeti Rusya Federasyonu'nun güneybatısında yer alır. Kuzey Kafkasya'da konumlanmasına rağmen Krasnodar Krayı'yla birlikte Güney Federal Bölgesi'nde bulunmaktadır. 2010 yılında Dağıstan, Çeçenistan, Kuzey Osetya-Alanya, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar ve Stavropol Krayı Güney Federal Bölgesinden ayrılmış ve Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi kurulmuştur. Ancak Adıgey ve Krasnodar bu bölgeye dâhil edilmemiştir(UFO, 2017).

Güney Federal Bölgesi (Южный федеральный округ / Yujniy federalniy okrug) Rusya'nın 8 federal bölgesinden biridir ve Rusya Federasyonu'nun Avrupa toprakları içerisinde yer alır. 28 Temmuz 2016'da Kırım ve Sivastopol şehirleri Güney

Federal Bölgesi'ne dâhil edilerek bu tarihten önce 9 olan federal bölge sayısı 8'e düşürülmüş, Güney Federal Bölgesi'nin ise toprakları genişletilmiştir. Böylece 1 Ocak 2016 tarihinde 420.900 km² olan yüzölçümü, Kırım Federal Bölgesi'nin dâhil edilmesiyle birlikte 447.900 km²'ye yükselmiştir. Bu da Rusya Federasyonu'nu topraklarının %2.61'ini oluşturmaktadır. Kalmuk Cumhuriyeti, Kırım Cumhuriyeti, Krasnodar Krayı, Astrahan Oblastı, Volgograd Oblastı, Rostov Oblastı, Sivastopol şehri ve Adıgey Cumhuriyeti Güney Federal Bölgesini oluşturmaktadır.

Adıgey'in tek komşusu Krasnodar'dır. Bu bakımdan bir anklav'dır. Adıgey Cumhuriyeti, Krasnodar Krayı'ndan 1991 senesinde ayrılmıştır. Bu tarihten önce 1922 senesinde kurulan Adıgey Özerk Bölgesi bulunmaktaydı (Tişkov ve Filippova, 2000 s. 98). 27 Temmuz 1922'de kurulmuş olan bu birimin toplam yüzölçümü 7.792 km² dir (Özey, 2016a s.143). Adıgey Cumhuriyeti'nin alanı, Rusya Federasyonu'nun alanının % 0.045'ni teşkil eder. Batısıyla doğusu arasında 165 km, kuzeyiyle güneyi arasında 208 km mesafe vardır. Kuzeyinde sınırı boyunca Kuban Nehri ve onun kolu olan Laba Nehri bulunmaktadır. Bu kuzey bölümünde daha düz bir yapı görülürken güneye doğru gidildikçe daha engebeli bir arazi ile karşılaşmaktadır. Adıgey Cumhuriyeti bayrağı ve arması aşağıda verilmiştir (Şekil 2 ve Şekil 3).

Şekil 2: Adıgey Cumhuriyeti Bayrağı

Şekil 3: Adıgey Cumhuriyeti Arması

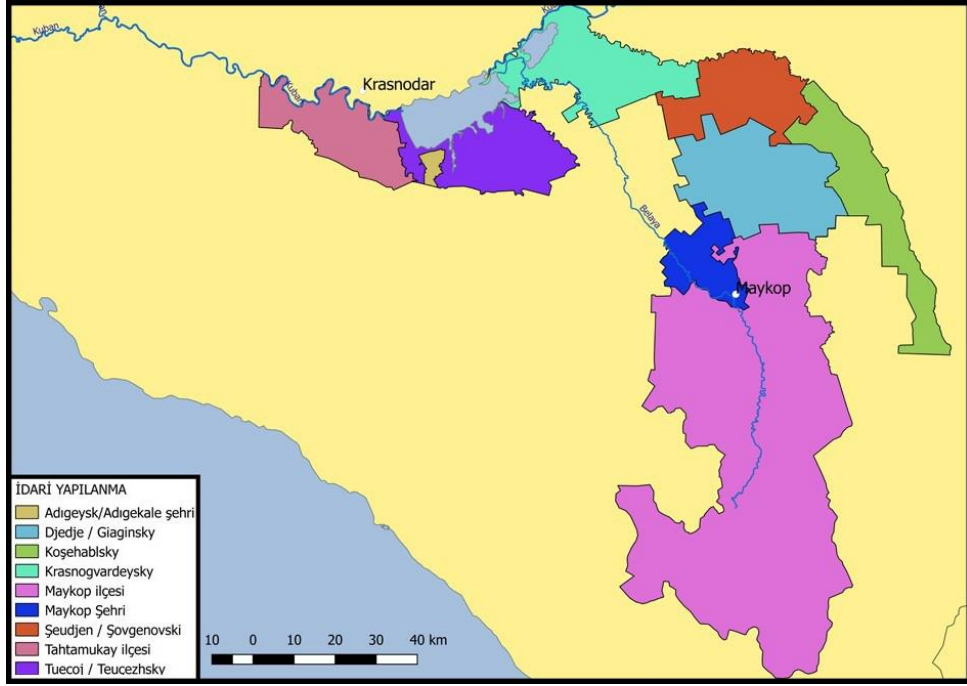
Şekil 2'teki bayrakta bulunan yeşil renk Kafkasya dağları ve ovalarını, üç ok üç lider aileyi, on iki yıldız ise on iki Çerkes boyunu temsil etmektedir. Şekil 3'teki armada ise Nart destanındaki Sosruko şahlanmış bir atın üzerinde, elinde bir meşaleyle tasvir edilmiştir (Chistiakov, 2013 s.54).

Adıgey Cumhuriyeti idari yapılanması sade bir görünüm içermektedir. Adıgey Cumhuriyetinde 7 ilçe, 2 gorod (şehir), 5 kasaba (bu yerleşim tipine Rusya'da "poselki gorodsko tipa" denilmektedir) bulunmaktadır. Bu terimin tam olarak Türkçe çevirisi şehir tipi yerleşim denilmekte olup kasaba terimiyle eşdeğerdir (Atasoy, 2009 s.2).

Bahsi geçen idari birimler Maykop Şehri bölgesi, Adıgeysk Şehri bölgesi, Giaginsky İlçesi, Koşehabski ilçesi, Krasnogvardeyski İlçesi, Maykopski İlçesi, Şovgenovski İlçesi, Tevçejski İlçesi, Tahtamukayski İlçesi olarak sıralanabilir. Ayrıca 225 kırsal yerleşim yeri bulunmaktadır. Aşağıda verilen haritada Adıgey Cumhuriyeti'nin idari yapılanması verilmiştir (Şekil 4).

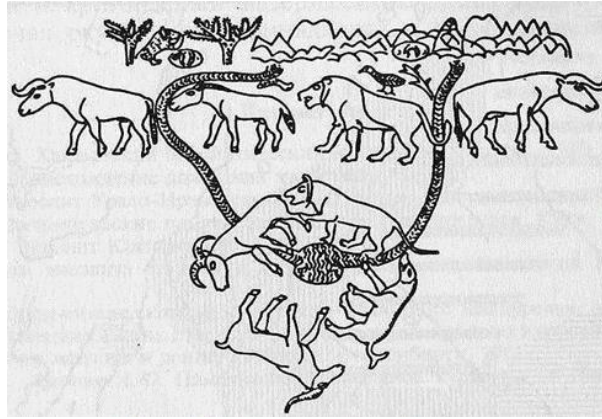
Adıgey Cumhuriyeti'nin idari merkezi (Başkent) Maykop (Mıyekuape)'tur. 1936'ya kadar bu merkez Krasnodar'dı. Maykop kabaca kuzey-güney eksenine göre, ülkenin orta kısmında yer alır. Adıgey Cumhuriyeti'nin ve dolayısıyla Maykop'un kuzey kısımları düz bir rölyef'e sahipken, güney kısımları dağlık bir görünümündedir. Örneğin Çuavş Dağı 3.238 m'lik bir yüksekliğe sahiptir ve ülkenin güneyinde bulunmaktadır.

Maykop, Adıgey'in sosyo-ekonomik, kültür ve idari merkezidir (Atasoy, 2009 s.26). Bugünkü modern Maykop 1857 yılında bir kale olarak kurulmuştur. Maykop'un nüfusu kent merkezinde 144.249'dur. Kendisine yakın yerleşmelerle birlikte bu sayı 166.540'a ulaşmaktadır. Ayrıca Maykop, Rusya Çevre Bakanlığı'nın yaptığı araştırmada çeşitli kategorilere göre en iyi 94 şehir içinde 59. sırada yer almaktadır (UFO, 2017).

Şekil 4: Adige Cumhuriyeti İdari Birimleri Haritası (Alan, M., Üstün, Y.M. tarafından çizilmiştir, 2017)

Maykop'u coğrafya konusunda özel kılan bir durum vardır ki bu da Maykop Vazosu üstündeki haritadır ve günümüzdekilerden oldukça farklıdır (Şekil 5). Dünyanın en eski haritalarından biri olma özelliği taşıyan bu haritanın MÖ. 3000 yılına ait olduğu varsayılmaktadır. Haritanın üst kısmında sıradağlar ve o sıradağlardan gelen iki akarsu ve birleştiği yer ile etrafında çeşitli hayvan ve ağaç motiflerinin bulunduğu bir tasvirdir (Özağaç, 2006 s.13). Bu eski harita bölgede çok uzun zamandan beri yerleşmelerin bulunduğu bir göstergesidir.

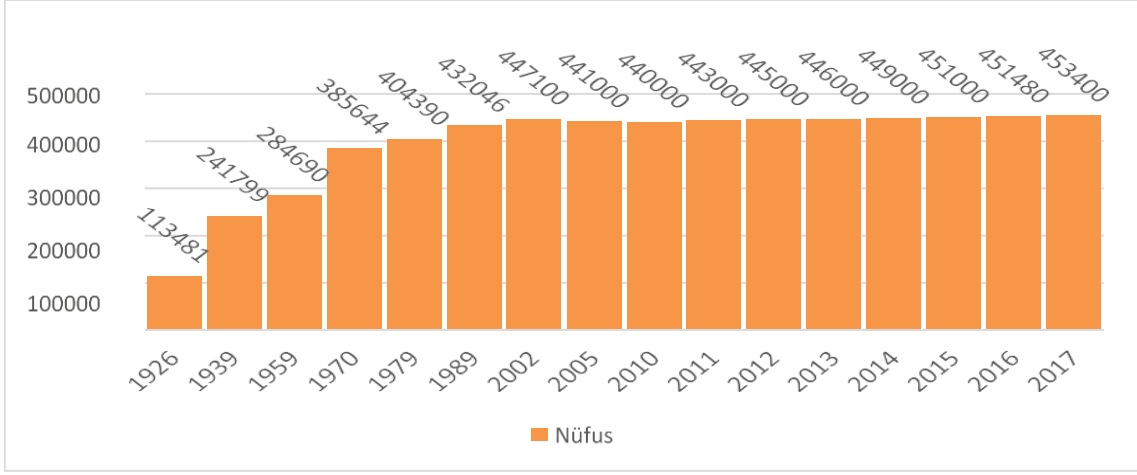

Şekil 5: Maykop Vazosu Üzerindeki Harita (Ljubljana Üniversitesi Arkeoloji bölümü)

Maykop dışında Adigeysk şehri bulunmaktadır. Adigeysk şehri Maykop'tan nüfus olarak oldukça küçüktür. Kent merkezinin nüfusu 12.237 olmakla birlikte, buna yakın yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus eklendiğinde 14.659'a ulaşmaktadır. Bu da Maykop nüfusunun ancak 1/10 kadarına tekabül etmektedir.

ADIGEY'DE NÜFUSUN GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİ

Nüfus yeryüzünde sınırları belirli bir arazi parçasında belirli bir zamanda bulunan insan sayısı olarak tarif edilmektedir (Şahin, 2015 s.13.) Bu sınırları belli arazi parçası içinde bir yılda doğanlarla ölenler arasındaki farka da nüfus artışı denir. Eğer doğanların sayısı ölenlerden azsa, bu takdirde nüfus artışı yerine nüfus azalması yaşanır (Erinç ve Öngör, 1979 s.226). Aşağıda Adige Cumhuriyeti'nin 1926-2017 yılları arasındaki nüfus sayıları grafiklendirilmiştir (Şekil 6). Adige Cumhuriyeti nüfusunun Rusya içerisindeki payı 2010 yılında %0.31'dir (GKS, 2017; STATDATA, 2017).

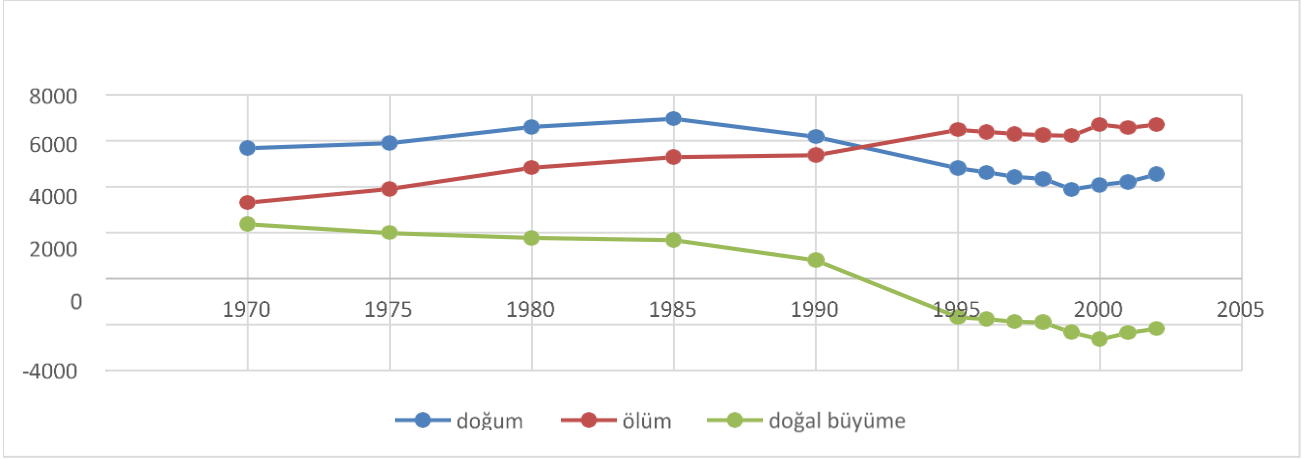
Şekil 6: Adıgey Cumhuriyeti Nüfusunun 1926-2017 Yılları Arasındaki Seyri (Veriler DEMOSCOPE, 2017' den Alınıp Tarafımızca Grafikleştirilmiştir)

Adıgey nüfusunda tarih boyunca yaşanmış en önemli olaylar 1800'lü yıllarda cereyan etmiştir. Bu devir bölgede etnik temizlemeyle birlikte sürgün edilen insanların yerine yenilerinin yerleştirilmesinin yaşandığı, dolayısıyla bölge nüfusunun büyük oranda değiştiği bir dönemdir. 21 Mayıs 1864'te son bulan Rus-Çerkes savaşları uzun yıllar sürmüştür. Çarlık Rusya bölgeyi stratejik açıdan önemli bulduğu için saldırmış, uzun yıllar süren savaşlar sonucunda yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Savaşlar sırasında yapılan katliamların yanı sıra sayıları milyonlarla ifade edilebilen insan bölgeden dışarı sürgün ettirilmiştir. Sürgün sırasında yerinden edilen insan sayısı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bunun sebebi gemilere binen insanların limanlarda sayısının tutulmamış olması ve gemilere kapasitesinin çok üzerinde insan bindirilmesi, kötü koşullar sebebiyle yolda da insanların hayatını kaybetmesi ve hatta karaya ayak bastıktan sonra bu can kaybının sürmesi ve çıkan insanların kayıtlarının tutulamaması yüzünden sürülen, yolculukta ölen ve karaya çıkan insanların sayısı tam anlamıyla bilinmemektedir. Bu büyük sürgünden evvel Adıgey nüfusu 1 milyondan fazlaydı. Vahim olaylar sonucu nüfus 50 binden aza düşmüştü (Aslan, 2006 s.26). Bu konuda önceden belirtildiği gibi bir netlik bulunmamaktadır. Şemsettin Sami, Kamus-ul Alam'da da 1 milyon civarında Çerkes nüfusu olduğunu belirtirken, Lord Ponsboy (İngiltere İstanbul sefiri) 1834 yılında Çerkes nüfusunun 4 ila 6 milyon olduğunu belirtmiştir (Ersoy ve Kamacı, 1994 s.106). Sürgün edilen insanların gittikleri yer Osmanlı Devleti olmuştur.

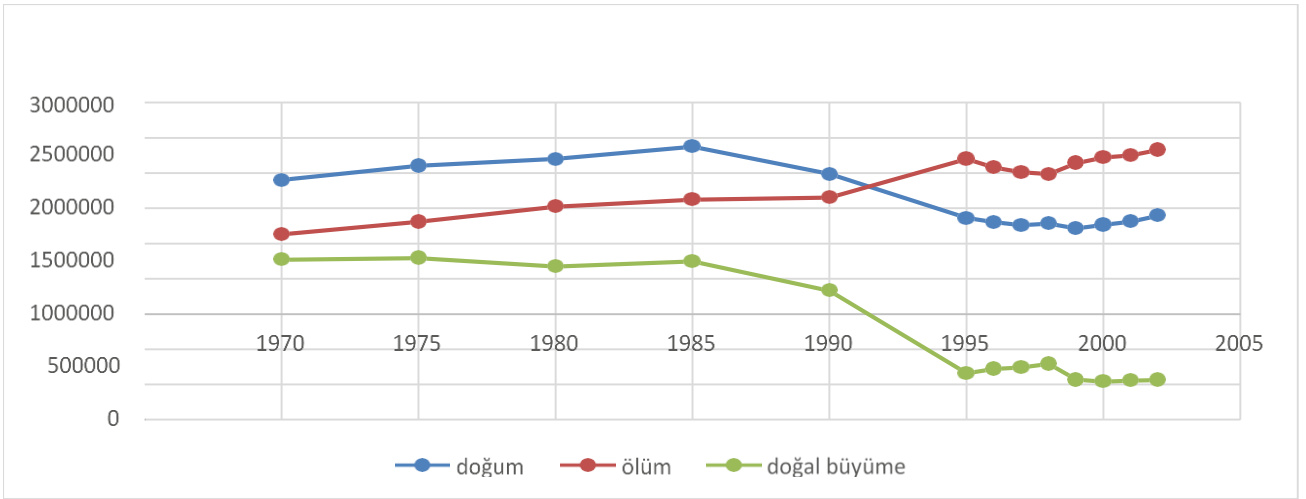
Kafkas-Rus savaşları olarak bilinen ve her 10 kişiden 9'unun yok edildiği mücadeleler, bölge insanlarının Osmanlı Devleti başta olmak üzere çeşitli yerlere sürgün edilmeleri ile son bulmuştur (Bolat, 2013 s.131). Kafkasyalı Müslümanlar, Osmanlı hükümdarlarını Halife olarak kabul etmekteydi ve din kardeşleri olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni gidebilecekleri yer olarak görmüşlerdi (Yel ve Gündüz, 2008 s.959).

Bu tarihten sonra bölgeye Ruslar başta olmak üzere Ukraynalılar ve Ermeniler gibi çeşitli uluslardan insanların yerleşmeleri hız kazanmıştır. Etnik kompozisyon değişmekle birlikte nüfus tekrar artmaya başlamıştır. Rus Çarlığı yıkılıp, Sovyetler Birliği'nin doğmasıyla birlikte bu durum devam etmiştir. Bu süreçte çeşitli Çerkes toplulukları zarar görmüştür. 1926 yılında 113.481 olan nüfus, aradan geçen 13 yıllık periyodun sonunda yaklaşık olarak iki katına ulaşmıştır. Mevcut toprakların genişletilmesi de hesaba katılırsa bu artış olağandır. Şekil 7 incelendiğinde bu vaziyetin 1989 yılına değin aşağı-yukarı sürdüğünü söyleyebiliriz. SSCB'nin dağılmasıyla, birlik genelinde yaşanan nüfus dalgalanması Adıgey'e de tesir etmiştir. Rusya ve Adıgey kıyaslandığında aynı dönemlerde birbirlerine çok benzeyen bir nüfus yapısının olduğu anlaşılmaktadır (Ölüm, Doğurganlık ve Doğal Büyüme). Aşağıda verilen Şekil 7 ve Şekil 8'de bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

NÜFUSU YOK OLMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR CUMHURİYET: ADIGEY

Şekil 7: Ölüm, Doğurganlık ve Doğal Büyüme (Adigei) (Veriler ADG.GKS, 2017 Adresinden Alınmış Olup Tarafımızca Grafikleştirilmiştir)

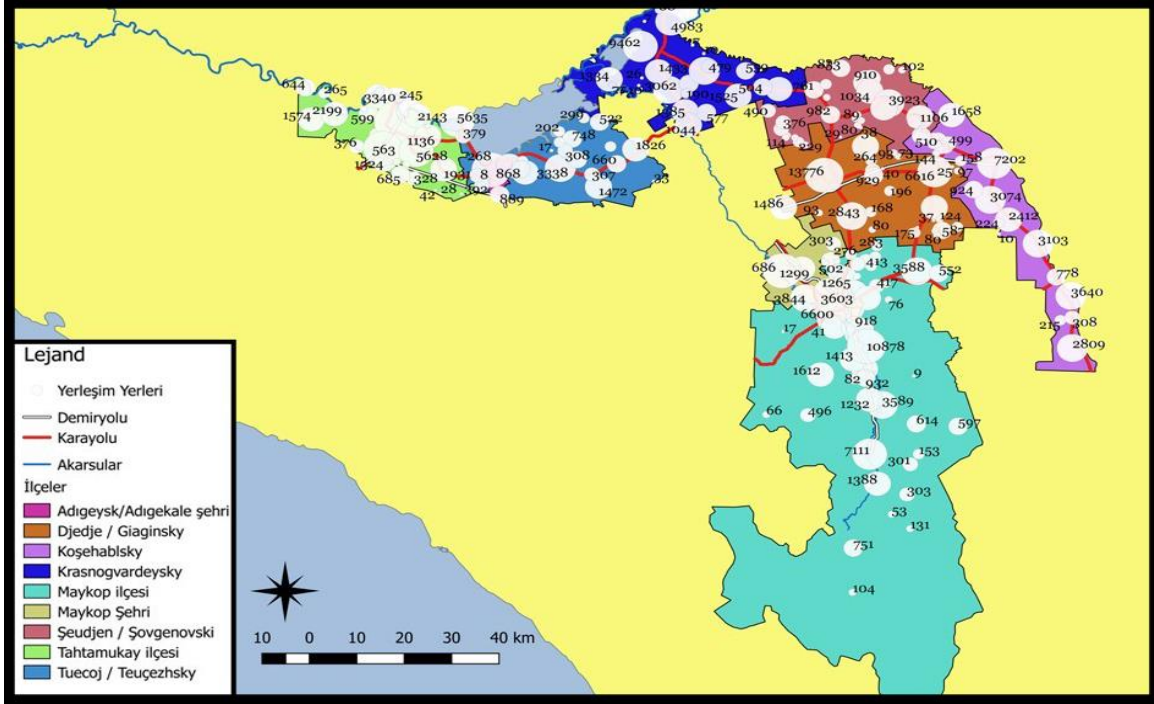

Şekil 8: Ölüm, Doğurganlık ve Doğal Büyüme (Rusya) (Veriler ADG.GKS, 2017 Adresinden Alınmış Olup Tarafımızca Grafikleştirilmiştir)

Nüfus Yoğunluğu

Adigei Cumhuriyeti'nde km²'ye düşen insan sayısı 2002, 2010, 2016 yıllarında sırasıyla 57.4, 56.5 ve 57.94'tür. Aynı yıllar sıralandığında Rusya Federasyonu'nda bu sayılar 8.5, 8.4 ve 8.6'dır. Ancak Adigei Cumhuriyeti nüfus yoğunluğu ortalaması, Rusya Federasyonu ortalamasından oldukça fazladır. Bunun nedeni Rusya Federasyonunun yüzölçümünün Adigei'ye oranla çok geniş olması ve nüfusun Rusya üzerinde eşit dağılmamasıdır. Öyle ki Kuzey Kafkasya Bölgesi Rusya'da en yoğun kentsel yerleşim ağına sahip başlıca bölgelerden biridir (Atasoy, 2009 s.7). Rusya'nın nüfus yoğunluğu Adigei'den 7 kat daha az iken, yüzölçümü 2.250 kat fazladır. Gerçekten Rusya Federasyonu 17.100.000 km²'lik yüzölçümüyle Dünya üzerinde en fazla yer kaplayan ülke konumundadır. Şekil 9'da Adigei Cumhuriyeti'ndeki yerleşim yerlerinin nüfus miktarları ve sıklığı gösteriyor ki başkent Maykop ve çevresi ile kuzeydeki ovalık alanlar daha yüksek nüfus yoğunluğuna sahipken güneydeki dağlık alanlarda ise nüfus seyrek.

Kafkasya'da nüfus, savunmaya elverişli vadilere ve dağlara doğru çekilmiş yerli halklar sayesinde nüfus yoğunluğu bu bölgelere doğru azalarak da olsa devam etmektedir (George, Çev; Gökçöl, 1991 s.69).

Şekil 9: Adıgey Cumhuriyetindeki Yerleşim Yerlerinin Noktasal Veri ile Gösterimi (Veriler krsdstat.gks.ru Adresinden Alınmış Olup Tarafımızca Haritalandırılmıştır)

Nüfus Hareketleri

Bir idari bölgenin nüfusunun değişebilmesinde doğum, ölüm ve göçler belirleyici mühim faktörler olduklarından dolayı bu veriler kullanılmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2016 s.228). Doğum açısından incelemek gerekirse 1990'larda azalma gösteren oran 2000'li yıllardan sonra az da olsa bir artış göstermiştir. Ölüm hızı ise 1990'larda doğumun aksine artış göstermiş, günümüze yaklaştıkça stabil bir vaziyete bürünmüştür (Tablo 1).

Tablo 1: Adıgey Cumhuriyetinde Nüfusun Yıllara Göre Doğum-Ölüm Oranı

Adıgey Cumhuriyeti	Toplam Kişi			1000 Kişi Başına		
	Doğum	Ölüm	Doğal Büyüme	Doğum	Ölüm	Doğal Büyüme
1970	5681	3307	2374	14.7	8.6	6,1
1975	5900	3907	1993	14.8	9.8	5,0
1980	6610	4828	1782	16.2	11.8	4,4
1985	6966	5283	1683	16.5	12.5	4,0
1990	6171	5375	796	14.1	12.3	1,8
1995	4798	6475	-1677	10.7	14.4	-3,7
1996	4625	6382	-1757	10.3	14.2	-3,9
1997	4430	6302	-1872	9.8	14.0	-4,2
1998	4340	6245	-1905	9.6	13.9	-4,3
1999	3879	6215	-2336	8.6	13.8	-5,2
2000	4071	6710	-2639	9.1	15.0	-5,9
2005	4550	6726	-2176	10.3	15.2	-4,9
2010	5688	6188	-500	12.9	14.1	-1,2
2015	5627	5845	-218	12.5	13	-0,5

Kaynak: GKS, 2017

Tablo 1 incelendiğinde Adıgey'de doğum-ölüm oranları 1990 yılına kadar doğal büyüme pozitifken 1990'dan sonra negatif yönde seyretmiştir. 1990'da SSCB'nin dağılışıyla bu durum Rusya Federasyonu genelinde de görülmüştür. Doğum-ölüm oranları ele alındığında Dünya genelinden farklı bir yönde seyir vardır, çünkü Dünya nüfusu bahsi geçen yıldan sonra da artmaya devam etmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2016 s.220).

Adıgey nüfusu, aldığı göçlerle birlikte günümüzde doğal nüfus artışı pozitifdir. Örneğin 2014 ve 2015 yılları nüfusları karşılaştırıldığında, 2015 yılı nüfusu 2014 yılı nüfusuna göre 239 kişi azalması gerekirken Adıgey'in aldığı göçlerle birlikte (+3004 kişi) 2765 kişilik bir artış gözlenmiştir. Ancak 2015 yılında doğal nüfus artışı daha detaylı incelendiğinde kır ve

kent nüfuslarında doğal büyüme farklıdır; kent nüfusunda 90 kişilik bir artış varken, kırsal nüfusta 308 kişilik bir azalış vardır.

10.000 kişi başına göç 2010'da 15, 2011'de 69, 2012'de 49, 2013'de 50, 2014'de 67 ve 2015'te 56'dır. Adıgey'de 1 yaş altı ölümleri %'de 7,8'dir. Dünya Bankası verilerine göre(WORLDBANK, 2017) Dünya'da 1 yaş altı ölümleri %'de 31,7, Rusya'da ise %'de 8'dir. Bu bakımdan Adıgey ortalaması, Rusya'ya yakın olmakla beraber Dünya ortalamasının oldukça altındadır.

Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

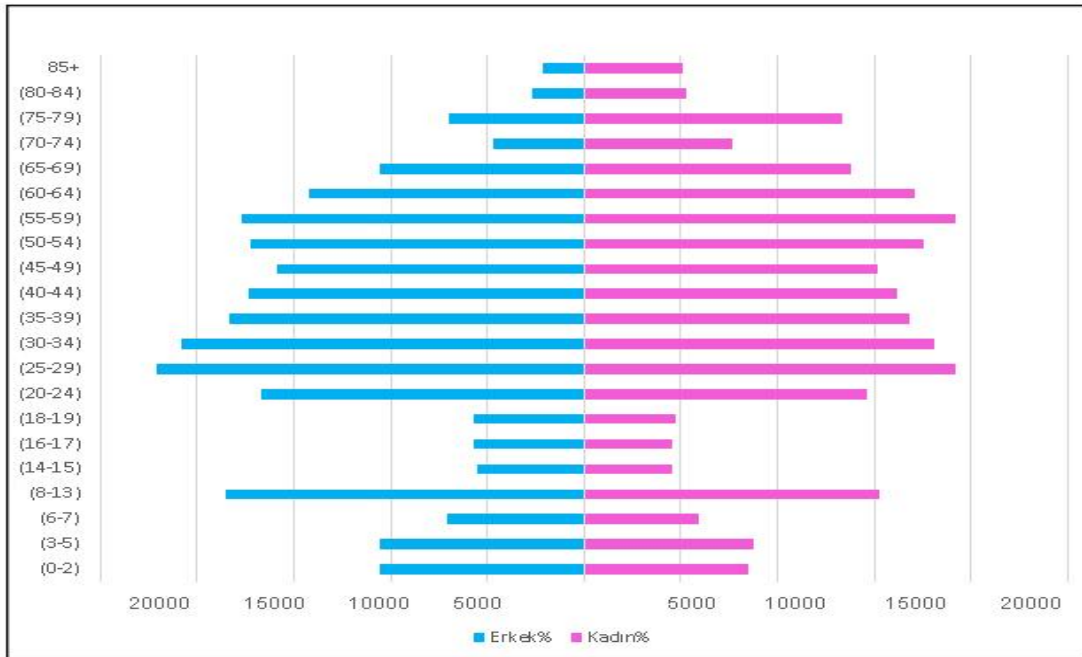
Adıgey, gelişmekte olan ülkelerin içinde gelişme evresini tamamlamaya en yakın olanlara benzeyen bir nüfus piramidine sahiptir. Piramitte girintiler ve çıkıntılar vardır. Bu, gelişmekte olan ülkelerin nüfus piramitlerinde görülen bir durumdur. Örneğin, Japonya'nın nüfus piramidine bakıldığında yaşlı nüfustan genç nüfusa doğru gidildikçe sürekli bir azalma varken Adıgey'de yoktur lakin gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yaşlı nüfus oranı da dikkat çekmektedir. Nüfus hareketleri incelendiğinde 1990 yılındaki doğal nüfus artışındaki azalış, nüfus piramidinde de görülmektedir (Şekil 10).

Adıgey nüfusunda ortanca yaş değerlendirilirken 1989, 2002 ve 2010 yılları esas alınmıştır. Ayrıca bu ortanca yaş kentsel ve kırsal olarak da değerlendirilmiştir. Bu verinin daha iyi anlaşılabilmesi için Rusya Federasyonu ortalaması ile kıyas yapılmıştır (GKS, 2017).

1989 yılında Adıgey Cumhuriyeti'nde ortalama yaş 34 iken Rusya'da 32,8'dir. Bu, kentsel nüfusta Adıgey için 33,3 iken Rusya Federasyonu için 32,7'dir. Kırsal nüfusta ise Adıgey'de 34,9 iken Rusya'da 33,3'tür. 1989 yılı esas alındığında Adıgey Cumhuriyeti'nde ortalama yaş Rusya Federasyonu'na yakın olmakla beraber üstündedir.

2002 yılına gelindiğinde Adıgey Cumhuriyeti'nde ortalama yaş 37'ye yükselirken Rusya'da aynı şekilde yükselme göstermiş ve ortanca yaş 37,1 olmuştur. Ortanca yaş kentsel nüfusta da Adıgey'de yükselerek 36,6'ya erişmiştir. Rusya'da da yükselerek 37,1'e çıkmıştır. Kırsal nüfusta ise vaziyet Adıgey için 37,4 iken Rusya'da da Adıgey ile aynı sayı görülmektedir. 2002 yılı esas alındığında toplam nüfusta artık Rusya küçük bir farkla da olsa Adıgey'den fazla bir ortanca yaşa sahip olmuştur. Aynı durum kentsel nüfusun ortalama yaşı için de geçerlidir ancak kırsal nüfusta eşitlik söz konusudur.

2010 yılında ise Adıgey Cumhuriyeti'nde toplam nüfus içerisindeki ortanca yaş 38'e yükselmiş, 38 sayısı aynı sene Rusya'nın da ortalama yaşı olmuştur. Kentsel nüfusa gelindiğinde ise Adıgey'de ortalama yaş 38,1 iken Rusya'da 37,9'dur. Kırsal nüfusta ise Adıgey 37,9 Rusya 38,3'tür. Yine Rusya ve Adıgey'in ortalama yaşı yakın olmakla beraber toplam nüfusta eşit, kentsel nüfusta Adıgey, kırsal nüfusta ise Rusya daha yüksekte olmuştur.

Şekil 10: Adıgey'in yıllara Göre Nüfus Piramidi (Veriler ADG.GKS, 2017 Adresinden Alınmış Olup Tarafımızca Düzenlenmiştir)

Araştırmamızda elde ettiğimiz verilerde genç nüfus 15-29 yaşlarını ifade etmektedir. Genç nüfus için yaptığımız

araştırma 1995, 2000, 2005 ve 2009 yıllarını kapsamaktadır (ADG.GKS, 2017).

1995 yılında Adıgey’de %20.30 olan genç nüfus oranı, aynı yıl Rusya’da %20.90 seviyesindedir. Sayının birbirine yakın olmasına karşın Adıgey, az bir farkla Rusya ortalamasının %0.60’ı kadar altındadır.

2000 yılına gelindiğinde ise Adıgey’de genç oranı %22.60’a yükselirken Rusya’da da aynı şekilde %23.20’ye yükselmiştir. 1995’de olduğu gibi Rusya az bir farkla Adıgey ortalamasının üstünde bir değerdedir.

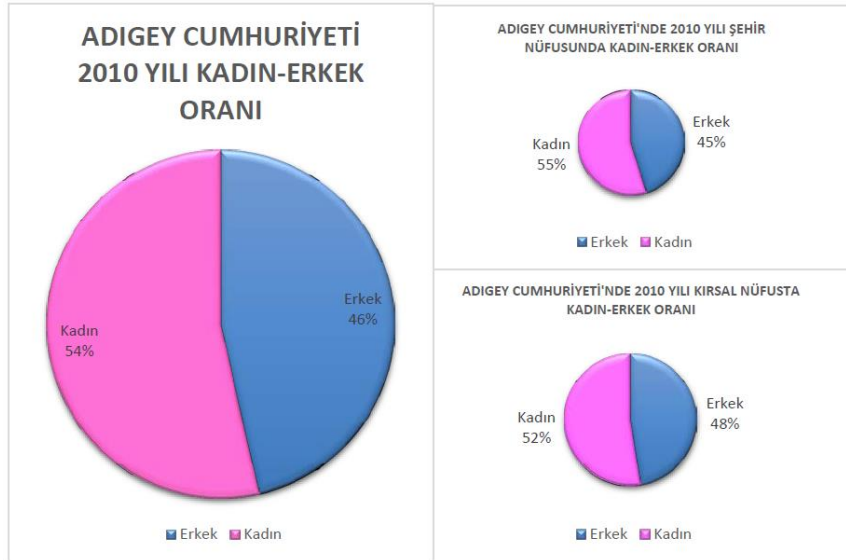
2005 yılında ise Adıgey Cumhuriyeti’nde %24.30 olan genç nüfus oranı Rusya’da %24.70’tir. 1995 ve 2000 yılında olduğu gibi yine az bir farkla Rusya ortalaması daha yukarıda seyretmiştir.

Son olarak 2009 yılı değerlendirildiğinde önceki değerlendirilen 3 seneden farklı olarak Adıgey %23.60 ile Rusya’nın ortalaması olan %23.30’u geçmiştir.

Adıgey Cumhuriyeti’nde ve Rusya Federasyonu’nda 2005 yılında genç nüfus en yüksek seviyeye ulaşmış ardından tekrar düşüşe geçmiştir. Rusya ve Adıgey 19-25 yaş aralığındaki gençlerin yüzdesel olarak karşılaştırılmasında birbirlerine yakın bir seyir izlemektedir. Ancak 2009 yılı değerlendirildiğinde o zamana kadar olan artış negatife dönmüş, bu dönüş Adıgey’de Rusya’ya oranla daha az olduğundan Rusya ortalamasının üzerinde kalmıştır. 2009 yılı esas alındığında Krasnodar hariç diğer Kafkasya idari birimlerinden oran olarak daha düşük bir genç nüfus bulunmaktadır.

Adıgey Cumhuriyeti’nde Kadın-Erkek Nüfus Miktarı ve Oranı

Kadın-Erkek nüfusunu belirlemede sınırları belli olan bir idari birimde yaşayanların cinsiyet durumuna bakılır. Araştırmamızda kadın-erkek nüfusu verilirken bu nüfus aynı zamanda kentsel nüfus içerisinde ve kırsal nüfus içerisinde kadın-erkek nüfusu olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Adıgey’de bulunan toplam kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu görülmektedir. Adıgey Cumhuriyeti’nde 2010 yılına göre erkek sayısı 204.525 iken bu sayı kadınlarda 235.471’dir. Adıgey’deki vaziyetin Rusya ortalamasına benzer olduğu görülmektedir. Şehir nüfusunda da genel nüfusa benzer bir durum mevcuttur. Kadın nüfusu, erkek nüfusun üzerindedir. Kırsal nüfusta Adıgey ve Rusya’da Türkiye’dekinin aksine, erkek oranının- yine kadın sayısından az olmakla birlikte- kente göre daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11: Adıgey Cumhuriyeti’nde Kadın-Erkek Nüfus Oranı (GKS, 2017)

Adıgey Cumhuriyeti’nde evlenme-boşanma oranları incelenirken 1991, 2000 ve 2015 yılları esas alınmıştır.

1991 yılında evlilik sayısı 3944’iken boşanma sayısı 1827’dir. Bu yıl temel alındığına 1000 kişi başına düşen evlilik 9, boşanma ise 4,2’dir.

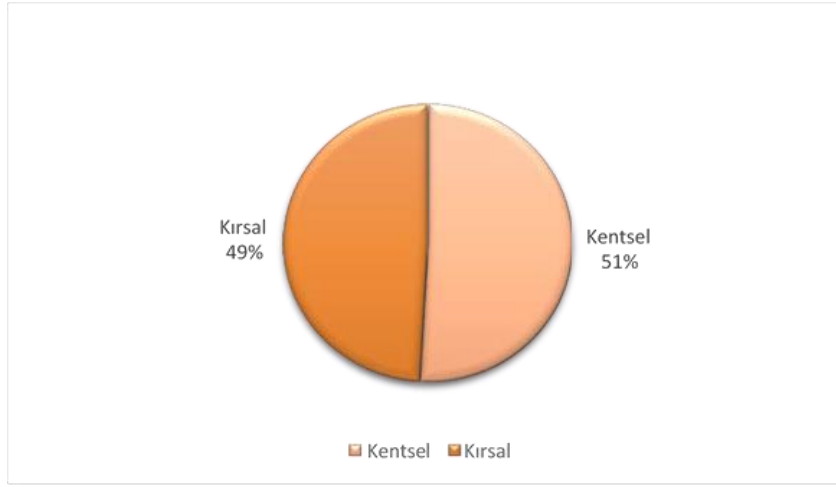
2000 yılında evlilik sayısı azalarak 2675’i bulmuştur, boşanma sayısında ise artış yaşanarak 2021’e çıkmıştır. Bu yıl temel alındığına 1000 kişi başına düşen evlilik 6, boşanma ise 4,5’tir.

2015 senesinde evlilikler az olsa da artış göstermiş ve 2790’a çıkmıştır. Boşanma sayısı ise 1991’den bile az seviyeye inmiş 1581 olmuştur. Bu yıl temel alındığına 1000 kişi başına düşen evlilik 6,2 ve boşanma 3,5’tir (ADG.GKS, 2017).

Adıgey Cumhuriyeti’nde Kır ve Kent Nüfusu

Kent ve kırsal nüfusu incelenirken sınırları belli bir alanda nüfusun şehir içinde yaşayan ve köylerde yaşamasına göre yapılan gruplandırılmamıştır. Basitçe böyle tanımlanabilecek kentsel-kırsal nüfus dengesi gelişmiş ülkelerde kent lehine iken gelişmemiş ülkelerde kırsal lehinedir. Bunun sebebi sanayileşmedir. Sanayi devrimi ile birlikte bu durum dünya çapında gözle görülür bir biçimde radikal olarak değişmeye başlamıştır. Örneğin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da kentte yaşayan insan sayısı oranı yüksek iken Afrika’da sanayi toplumu olamamış ülkelerde kırsal nüfus halen ağır basmaktadır. Bunun temel sebebi sanayi tesislerinin işçi gücüne duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2015 s.470-473).

2010 yılı nüfus verileri incelendiğinde Adıgey Cumhuriyetinde yaşayan toplam nüfus (439.996 kişi) içerisinde kentte yaşayanların sayısı 223.895’tir (%51). Kırsal nüfus sayısı ise 216.101’dir (%49). Kent nüfusu küçük bir oranla kırsal nüfustan yüksektir (Şekil 12). Rusya ile kıyas yapıldığında ise kentsel nüfus oranı oldukça düşüktür. Rusya’da kentsel nüfus %74, kırsal nüfus %26’dır. Rusya geneli incelendiğinde ise kentsel nüfus neredeyse kırsal nüfusun üç mislidir. Rusya’daki bu sayı Avrupa ülkeleri ortalaması civarındadır. Kafkasya üzerindeki idari birimlerle karşılaştırıldığında bu konuda en çok Krasnodar ile benzerlik göstermektedir (GKS, 2017).

Şekil 12: Adıgey Cumhuriyetinde Kırsal ve Kent Nüfus Oranı(2010)

Nüfusun Etnik Yapısı

Adıgey Cumhuriyeti’nde Adıgeler (Çerkesler), Ruslar, Ukraynalılar ve Ermeniler gibi çeşitli milletler yaşamaktadır. Ruslar, Adıgey nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadır (%63,6). Rusya üzerindeki 21 cumhuriyetin 8’inde Adıgey’de görülen durum mevcuttur, Ruslar çoğunluktadır (Ülger, 2015 s.1406). Cumhuriyete ismini veren Adıgeler (Çerkesler) Ruslardan sonra ikinci büyük etnik gruptur. Bu durumun sebebi 1860’larda zirveye çıkan acı olaylardır. O dönemde savaşın yitirdiği canların yanı sıra geriye kalan insanların pek çoğunun yurdundan sürülmesi ile Adıgey Cumhuriyeti’nin günümüzde yer aldığı topraklarda (o dönemin Çerkesya’sı) büyük kitlesel nüfus değişikliği yaşanmıştır. 1864’te zirveyi bulan nüfus hareketleri Osmanlı Devleti’ne yapılmıştır. Çerkes nüfusun yalnızca %5’i anavatanlarında kalabilmiş, öyle ki 1866’da Kuban Oblastı’nın Çerkes nüfusu yalnızca 48 bin kişi olarak kaydedilmiştir. Genel olarak Osmanlı’ya doğru Balkanlar ve Anadolu üzerine nüfus hareketleri yapılmış, Balkanlar’ın Osmanlı İmparatorluğunun elinden çıkmasıyla Balkanlar’dan bir daha Anadolu ve Doğu Akdeniz civarına yerleşimler olmuştur. Günümüzde Rusya dışında Türkiye, İsrail-Filistin, Ürdün, Suriye’de ağırlıklı olmak üzere Dünya’nın çok çeşitli yerlerinde Çerkeslere rastlanabilmektedir. Örneğin, Amman, 1878’de kent ve çevresi Osmanlı mülkü iken, Rus Çarlığı’nın işgaline uğrayan Kafkasya’dan göç eden Çerkesler burada köy kurmuşlar. Bu yer 1921’de Maverai Ürdün’ün başkenti olmuştur (Güney, 2002 s.115).

Bu tarihten sonra bölgeye Ruslar ve Ukraynalılar başta olmak üzere çeşitli milletlerden insanlar yerleşmişlerdir. Tablo 2 ve 3’de “Adıgeler”, “Kabardeyler” ve “Çerkesler” olarak verilen etnik gruplar aslında Çerkes olup, Ruslar tarafından ayrı tasnif edilmiştir. Adıgeler için Adıgeyli Çerkesler, Çerkesler için Karaçay-Çerkesli, Çerkesler ve Kabardeyler için (Çerkeslerin doğu kolu) Kabardey-Balkarlı Çerkesler denilmektedir.

Adıgeler başka alt kavimlere ayrılmaktadır. Bu kavimler Kafkasya içinde eski Çerkesya’da dağınık halde bulunmaktaydı. Bu kavimlerin isimleri Kabardeyler (Kabartay, Büyük ve Küçük Kabarda olarak ayrılmaktadır), Şapsıgılar, Nathokuacılar, Şeğekler (veya Heaklar), Abadzehler, Hatukahlar, Bjeduğlar, Janeler, Kemguylar, Yegerukoylar, Besleneyler, Mahoşlar’dır (Berje, Çev; Papsu, 1999 s.13). Adıge Cumhuriyetinde nüfusun etnik yapısı ilçelere göre farklılık göstermektedir. Adıgeler, Cumhuriyetin kuzey bölgelerinde ağırlıklı olarak yaşamaktadırlar ve 2010’da nüfusun %25,2’sini

oluşturmaktadırlar.

Adıgelerin büyük kısmı kendi dilleriyle birlikte Rusça konuşabilmektedir. Ruslardan ise yaklaşık 1.200 kişi Adıgece bilmektedir. Adıgece (Çerkesce) Kuzeybatı Kafkas Dil Ailesine mensuptur (Chirikba, 2009 s.4). Adıgey Cumhuriyeti Anayasasının 5. Maddesinde “Rusça ve Adıgece, Adıgey Cumhuriyeti içinde eşit iki resmi devlet dilidir” ibaresine yer verilmiştir.

Tablo 2: Adıgey Cumhuriyeti'nde Nüfusun Yıllara Göre Etnik Dağılımı

Etnik Gruplar	1959	1970	1979	1989	2002	2010
Adıge	65908	81478	86388	95439	108115	107048
Alman	244	801	1388	1805	1204	818
Azerbaycanlı	176	149	274	1020	1399	1758
Beyaz Rus	1188	2088	2244	2701	1934	1253
Çerkes	71	136	173	238	642	2651
Çingene	x	920	1109	1134	1844	2364
Ermeni	3013	5217	6359	10460	15268	15561
Gürcü	176	280	422	643	925	803
Kabardey	x	115	126	240	309	519
Kürt	x	x	2	262	3631	4528
Rus	200492	276537	285626	293640	288280	270714
Tatar	1886	2154	2420	2760	2919	2571
Ukraynalı	7988	11214	12078	13755	9091	5856
Yahudi	325	383	304	252	184	x
Yunan	447	649	1021	1561	1726	1385
Toplam	284690	385644	404390	432046	447109	439996

Kaynak: DEMOSCOPE, 2017

Ermeniler, Adıgey genelinde üçüncü büyük topluluktur. Ermenilerin bir kısmı Anadolu'dan bölgeye gelmiş olmasına karşın, bazıları evvelden burada yaşamaktaydı. Bunlara Çerkez-haylar denilmektedir. Tam olarak ne zaman geldikleri hakkında fikir ayrılıkları vardır. Çerkez-haylar ya da Çerkes Ermenileri, Çerkesce konuşan, hatta onlar gibi giyinen ve yaşayan bir topluluk olmuşlardır. Onları Çerkeslerden ayıran şey Hristiyan olmalarıdır. Rusların Kuzey Kafkasya'da yaptığı nüfus değişikliklerinde, Anadolu'dan gelen Ermenilerle birlikte yaşamaya başladılar, Rusça ve Ermenice konuşmaya başladılar. Günümüzde bu alt etnik kimliğin yaşadığı konularda fikir ayrılıkları vardır (Asker, 2012 s.73-84).

Tablo 3: İlçelere Göre Etnik Gruplar

	Adıge	Rus	Ukraynalı	Ermeni	Alman	Beyaz Rus	Çerkes	Tatar	Yunan	Çeçen	Çingene	Azerbaycanlı	Gürcü	Kabardey	Koreli	Kürt
Maykop Şehri Bölgesi	27216	112802	2933	4651	306	689	1915	1004	939	464	413	370	277	260		
Adıgeyski Şehri Bölgesi	11549	2470														
Giaginski İlçesi	889	27458	428	1218							483					
Koşehablski İlçesi	15355	12147		612				583		321	565					
Krasnogvardeyski İlçesi	4953	19683	539	290								487				4024
Maykopski İlçesi	1031	46739	1039	6119								528				
Şovgenovski İlçesi	10613	5532														
Tevçejski İlçesi	13195	5626														
Tahtamukayski İlçesi	22247	38257	782	2022				335	253							606

Not: İlçelere göre etnik gruplar verilirken sayısı 250'den çok olanlar verilmiştir.

Kaynak: ADG.GKS, 2017

Nüfusun Diğer Özellikleri

Doğumda beklenen yaşam süresi çeşitli idari birimlere göre oldukça değişkendir. İdari birimlerin, ülkelerin yaşam tarzı-kültürü, ekonomisi, sağlık hizmetleri gibi çeşitli etmenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Gelişmemiş ülkelerde - Özellikle Afrika ülkelerinde- bu sayı düşükken, gelişmiş ülkelerde refah seviyesiyle birlikte yüksektir. Adıgey Cumhuriyeti incelendiğinde diğer Kafkas Cumhuriyetleri gibi Rusya ortalamasının üstünde bir ortalama yaşam süresi olduğu görülmektedir. Rusya Federasyonunda 70.93 olan genel ortalama yaş beklentisi Adıgey' de 72.01'dir. Erkekler incelendiğinde bu sayı Rusya için 65.29 iken Adıgey' de 66.85'tir. Kadınlar için bu durum Rusya Federasyonunda 76.47 iken Adıgey' de 77.06'dır. Görüldüğü üzere hem erkek hem kadın nüfusta Adıgey' de ortalama ömür Rusya'nın üzerindedir. Bu konuda Rusya Federasyonu içerisindeki idari birimlerde Adıgey 15. sırada yer almaktadır. İnguşetya, Rusya Federasyonu içinde beklenen yaşamın en fazla olma durumu ve diğer Kafkas Cumhuriyetlerinin de bu sıralamada

zirvede yer alması Kafkasya'daki kültürel yapı, yeme-içme tarzı, hareketli olma gibi çeşitli etmenlere bağlanabilir (STATDATA, 2017).

2007 yılında Adıgey' de toplam 1.557 doktor ve 4.499 hemşire vardı. Maykop kenti esas alındığında 2011 yılında 1.127 doktor, 12 hastane ve 27 poliklinik vardır. Maykop' ta 10.000 kişi başına 67,5 doktor düşmektedir(GKS, 2017).

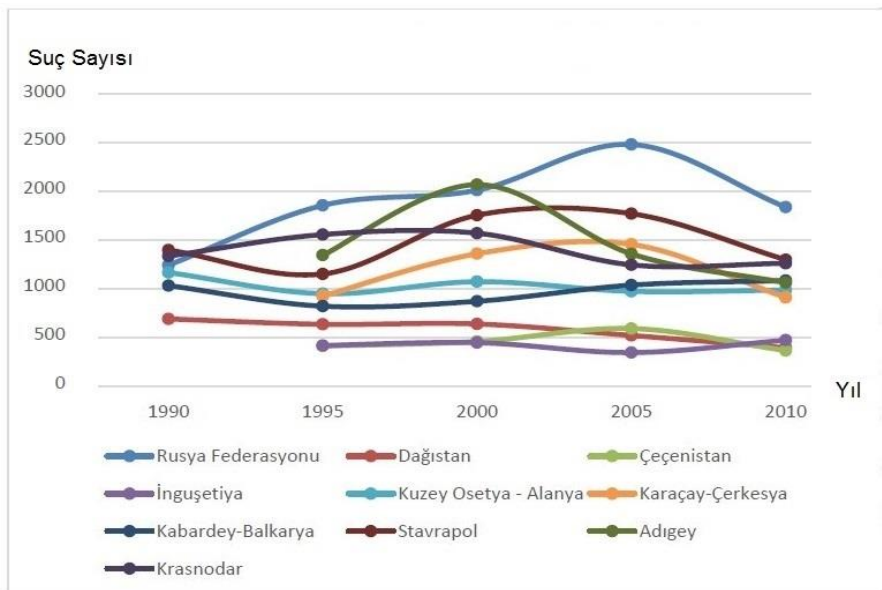
Adıgey' de işsizlik %9 civarındadır. İşsizlik oranı cinsiyete göre erkekler ve yerleşime göre kırsal nüfusta daha fazladır. İşsizlerin yaşına göre incelendiğinde 20-29 yaş arası başta gelmektedir. Adıgey ve Rusya'daki işsizlik oranları kıyaslandığında yine Rusya ortalamasına yakın bir oran göze çarpmaktadır. Adıgey' de işgücü 200.300 kişidir. Ülkede yaklaşık olarak 18.100 işsiz, 182.200'de çalışan nüfus bulunmaktadır. Yüzde olarak işgücüne katılım oranı %54.9' dur. Rusya'da bu oran %65.2' dir yani Adıgey, bu konuda Rusya ortalamasının altında kalmıştır. Genel olarak Kafkasya'dan söz etmek gerekirse işsizlik Stavropol dışında Rusya ortalamasının üstündedir. Aynı zamanda işgücüne katılımı Krasnodar Rusya ortalamasındadır. Geri kalan idari birimler ise bu ortalamasının altındadır. Bu durum geçmişten süregelen devam etmektedir. Örneğin Adıgey Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Aslan Carım' a yöneltilen "Tüm Rusya'da olduğu gibi Cumhuriyetimizin ekonomisi de çok zor bir durum geçiriyor. Acaba bu krizden nasıl kurtulacağız?" sorusu ve kendisinin çözüm önerilerini anlatması, bu sorunun geçmişten günümüze kadar uzandığının bir kanıtıdır (Kafkasya Gerçeği Dergisi, 1992).

Ekonomide doğalgaz, makine imalatı, konserve yiyecek ve kereste ile diğer hafif sanayi kolları; tarımda ise üretim güneydeki dağlık alanlar hariç ülke geneline yayılmıştır. Başlıca tarım ürünleri; tütün, şeker pancarı, ay çiçeği, patates, buğday, mısır, sebze ve meyveler ile kümes ve sığır hayvancılığı ile arıcılıktır (Açma ve Yenişen, 2013 s.135).

Adıgey ile ilgili bazı ekonomik göstergeler aşağıda verilmiştir;

- Adıgey'de ortalama yıllık istihdam sayısı 2005'te 154.000, 2010'da 152.400, 2011'de 151.900, 2012'de 152.000, 2013'te 150.900, 2014'te 150.600, 2015'te 149.200'dür.
- Adıgey'de işgücü sayısı 2005'te 201.000, 2010'da 205.000, 2011'de 204.000, 2012'de 204.000, 2013'te 210.000, 2014'te 201.000, 2015'te 202.000'dür.
- 2015 senesinde %8.8 olan işsizlik erkeklerde %10.2, kadınlarda %7.1; kentte 6.9, kırsal nüfusta 10.5'tir.
- Adıgey'de 2015 yılında 125 bin emekli vardı, bu sayı 1.000 kişi başına 276,9 kişi yapmaktadır. Bir emekli başına çalışan sayısı 1,20'dir.
- 1.000 kişi başına düşen binek otomobil sayısı 2015 yılı itibariyle 1.000 kişi başına 285,1'dir, bu sayı 2005'te 168,6'dır (GKS, 2017).

Aşağıdaki Şekil 13'te görüldüğü üzere Kafkasya'da bulunan devletlerinde kişi başına düşen suç oranında genel olarak Rusya ortalamasının epeyce altındadır. Adıgey Cumhuriyeti'nde ise sadece 2000 yılında Rusya ortalamasının ve diğer Kafkas ülkelerinin biraz üzerine çıkmıştır. Yine Adıgey' de 1995 ile 2000 yılları arasında bir yükselme varken, 2000 yılından sonra sürekli bir azalma görülmektedir.

Şekil 13: Rusya ve Kafkasya'da 100.000 Kişi Başına Suç Oranı (STATDATA, 2017).

SONUÇ

7.800 km²'lik bir yüz ölçüme sahip olan Adıgey Cumhuriyeti, Rusya üzerinde yoğun yerleşimler bulunan bir bölge olan Kuzey Kafkasya'da yer almaktadır. Bu bölge Karadeniz sahil şeridinden Kuban ve Terek nehirleri havzalarını kapsayarak Hazar Gölü'ne kadar uzanır.

Adıgey Cumhuriyeti nüfusu günümüzden geçmişe eldeki verilerle incelendiğinde zamansal bir sınıflandırmaya gidilebilir. İlk olarak günümüze ait veriler gösteriyor ki Adıgey; Kafkasya ve Rusya'nın ortalama özelliklerine sahip özerk bir bölgedir. Adıgey'de nüfus dağılımı homojen değildir. Güneyindeki dağlık alanlarda nüfus yoğunluğu bir hayli az iken, ülkenin orta kesimlerinde yer alan Maykop ve Kuzey kesimleri yoğun nüfusludur. Kentsel- kırsal nüfus dağılımına bakıldığında Rusya ortalamasının altında bir kentleşme oranı görülmektedir(Kentsel nüfus yaklaşık %51).

Nüfus artış hızı durma noktasına gelmiş, genç nüfus oranı gitgide azalmakta ve ortanca yaş hızlı bir şekilde artmaktadır, doğumda beklenen yaşam süresi Dünya ortalamasının üzerindedir. Yakın geçmiş zamanlara gelindiğinde ise makalemizde bahsettiğimiz nüfus artış hızının yavaşladığı dönem olan 1990'lı yıllara kadar gerek göçler, gerekse doğumlarla birlikte nüfusu artmaktaydı. SSCB'nin dağılması ile birlikte bu durum sona ermiştir. Ancak Adıgey Cumhuriyeti demografisinde en derin iz bırakan olaylar ise 1800'lü yıllarda yaşanmıştır.

Savaşın, sürgünlerin ve hatta soykırımların nüfus üzerinde yaptığı olumsuz etkiler bilinmektedir. Ancak, bu bilgiler genel olarak bir tahminden öteye geçememektedir. Görülüyor ki geçmişte yaşanmış tarihsel olaylar sonuçlanmış değildir, halen etkileri devam etmektedir. Adıgey örneğinde gerek Adıgey'e gelenler, gerek Adıgey'den gidenler yeni geldikleri mekânları etkilemiş ve onlardan etkilenmişlerdir. Bu kişilerin sadece sayılardan ibaret olduğunu düşünmek bir hayli yanıltıcıdır. Her bir kişi sayı olmaktan çok aslında, kendi hikâyeleri, hayatları ve düşünceleri olan birer bireydir. Geçmişe dönük yapılacak incelemelerde bu durumun dikkate alınması gerekmektedir.

Katkı Belirtme

Bu çalışma esnasında Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı kütüphanesinde görevli olan Rengin YURDAKUL' a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynakça

- A.GKS,(2017). 21 Haziran 2017 tarihinde www.adg.gks.ru adresinden edinilmiştir.
- Açma, B. & Yenişen, K. (2013). Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(2)
- ARHEOLOGİJA,(2017). 20 Ekim tarihinde www.arheologija.ru/bronzozyiy-vek-kavkaza-i-sredney-azii/ adresinden edinilmiştir.
- Asker, A. (2012). Bir Alt Etnik Kimlik Olarak Çerkez Ermenileri (Çerkez-Hay) (Tarihsel ve Etno-Politik Yaklaşım). *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 43
- Aslan, C. (2006). *Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkes Sürgünü. Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Asam Yay. S, 1.
- Atasoy, E. (2009). Rusya Kentlerinin Tarihsel ve Demografik Özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (16), 1-35.
- Berje, A. & Papşu, M. (1999). *Kafkasyalı Dağlı Kavimlerin Kısa Tasviri*. Kafkas Derneği Yayınları.
- Bolat, G. (2013). Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6
- Bradshaw M., White G. W., Dymond J. P. & Chacko E. (2005). *Contemporary World Regional Geography*, McGraw Hill
- Chirikba V.A. & Özgür E. (2009). The North Caucasus Histories Diasporas and Current Challenges. *The Social Science Research Council*
- Chistiakov, A. Lu. (2013) Regional Heraldry and Identity, *Anthropology & Archeology of Eurasia*, 51(4), 52-62
- DEMOSCOPE,(2017). 17 Haziran 2017 tarihinde www.demoscope.ru adresinden edinilmiştir.
- Eriñç, S. & Öngör, S. (1979). *Genel Coğrafya (Tabiat ve İnsan)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ersoy, H. & Kamacı, A. (1994). *Çerkes Tarihi*. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- George, P. (1991). *Nüfus Coğrafyası*. (Çev. Tanju GÖKÇÖL). İstanbul: İletişim Yayınları
- GKS, (2017). 20 Kasım 2017 tarihinde www.gks.ru/bgd/regl/b12_14t/IssWWW.exe/Stg/yug/adygea.htm adresinden edinilmiştir.
- GKS,(2017). 1-21 Haziran 2017 tarihlerinde www.gks.ru adresinden edinilmiştir.
- Güney, E. (2002). *Türkiye'nin Komşuları. Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Henze, P.B. (2011). *Sürgün-Exile 21 Mayıs/21 May 1864. Tarihte Çerkesler*, Ankara: Kafdav Yayıncılık.
- Hotko, S. (2015). *Çerkeslerin (Adıgeyerin) Tarihi*. İstanbul: Arpa Yayıncılık
- Huvaj, F. (2000). *Adıgey Cumhuriyeti Yasaları*, Çev: s.19.
- İzzet, M.C. (1973). Kafkas Tarihi: Bölüm 4 Adıgey- Çerkesistan Tarihi. (Sad: Aksoy, M.). *Kafkasya Dergisi*, 16

- İzzetgil, E. (2016). Kafkasya'nın Jeopolitiği ve Rusya'nın Bölgeye Yönelik Stratejisi. *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1). Kafkasya Gerçeği Dergisi (1992). 8. Sayısı, Nisan.
- KRSDSTAT, (2017). 20 Eylül 2017 tarihinde www.krsdstat.gks.ru adresinden edinilmiştir.
- MNR, (2017). 21 Haziran 2017 tarihinde www.mnr.gov.ru adresinden edinilmiştir.
- Özağaç, S. (2006). *Cumhuriyet Dönemi Türk Haritacılık Tarihi*. Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Ens. Yüksek Lisans Tezi.
- Özey, R. (2011). *Türk Dünyası Coğrafyası*, 2. Baskı, İstanbul, Aktif Yayınevi.
- Özey, R. (2016a). *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Özey, R. (2016b). *Siyasi Coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Polovinkina, T.V. (2007). *Çerkesya-Gönül Yaram*. (Çev. Uravelli, O.). İstanbul: Kafdav Yayıncılık.
- STATDATA, (2017). 05 Haziran 2017 tarihinde www.statdata.ru adresinden edinilmiştir.
- STATDATA,(2017). 15 Eylül 2017 tarihinde www.statdata.ru/crime adresinden edinilmiştir.
- Şahin, S. (2015). *Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği.*, Pegem Akademi.
- Şapsığ (1964). Kafkasya Dergisi, 1.Sayı, s.4
- Tişkov, V.A. & Filippova, E.I. (2000). *Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar: Kuzey Kafkasya*, Asam Yayınları
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2015). *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N.(2016). *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UFO, (2017). 15 Ağustos 2017 tarihinde www.ufo.gov.ru adresinden edinilmiştir.
- Ülger, İ. K. (2015). *Rusya Azınlıkları*. Uluslararası İlişkiler Bildiri, Cilt.1 Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- WORLDBANK, (2017). 20 Eylül 2017 tarihinde www.worldbank.org adresinden edinilmiştir.
- Yanar, S. (2002). *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.20.
- Yel, S. & Gündüz, A. (2008). XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyası'nın Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla'ya Yerleştirilmeleri (1860-1865). *Electronic Turkish Studies*, 3(4).